

Szent Diadokhosznak, az epiroszi Photiké püspökének látomása

Diadokhosz¹ látomása az V. századi patrisztikus irodalom figyelemre méltó alkotása, a görög teológiai-spirituális hagyomány fontos láncszeme. A Filokáliából is ismert „Száz fejezet” szerzőjének rövid, kérdés-felelet formájában ránk maradt írása valójában „látomás a látomásról”: a szöveg az Istennel és mennyei hatalmakkal való találkozás lehetőségének teológiai összefüggéseire kérdez rá, a szellemi és anyagi világ közötti „kommunikáció” lehetőségét firtatja.

A párbeszéd alaptémája a Jézus megkeresztelkedését kísérő teofánia. Diadokhosz beszédpartnere kezdetben a jelenet szem- és fültanúja, Keresztelő János, a válaszadó identitása azonban a beszélgetés során megváltozik, s végül a látnok már magával a Logosszal, az Igével beszélget. A szöveg mélyén húzódó tematika a klasszikus görög teológia egyik alapproblémája: hogyan lehetséges, hogy Isten, aki lényegét tekintve változatlan és örök, a mulandó világban valamilyen látható alakban vagy hallható hangban közli magát? Ké a keresztelkedés-jelenetben megszólaló hang, és hogyan lehet a láthatatlan Lélek galamb formájában látható? A műben megfogalmazott válaszok az első keresztény századok teológiai gondolkodásának eredményeit összegzik, s ágyazzák bele abba a spirituális hagyományba, mely Órigenésztől Evagrioszon át a görög hésziukhaszta hagyomány felé ível.

Diadokhosz élesen megkülönbözteti a valódi teofániát, azaz Isten titkának feltárulását az egyéb mennyei hatalmak, angyalok világban való megjelenésétől. A romolhatatlanságban létező Isten, akinek szépsége forma nélküli, az isteni működés (energeia) során, az isteni akarat révén közli magát a kiválasztottakkal, miközben lényege változatlan marad. Ez a „dicsőségben feláruló erény” a megragadhatatlan természetű fényhez hasonlítható, s leginkább a feltámadt Krisztus megjelenéseiben érhetjük tetten.

¹ A szerző életéről keveset tudunk. Az V. században élt, monofizita-ellenes főpap volt, valószínűleg egyike a kalkhedoni dogmával kapcsolatos, Leó császárnak címzett levél aláíróinak. 474 körül halt meg.

Szent Diadokhosznak, az epiroszi Photiké püspökének látomása

Az imádság magaslataira törekvő, szenvedélyektől mentes emberi értelem (noys), mely a kor episztemológiája szerint szemhez hasonlóan képes a létezők lenyomatát befogadni, minden lenyomattól szabadon ezt az alakatlan szépséget szemlélheti. A látomás ugyanakkor világossá teszi, hogy ez az istentapasztalat csak azért lehetséges, mert az Atya akaratából a Fiúban az isteni egyesült az emberi természettel, s a Logosz közvetítő szerepe a halál utáni színről-színre való látásban sem szűnik meg.

A mennyei hatalmak megjelenése ettől eltérő, az ő természetük véges, formát és alakot ismerő, képes az átalakulásra. Az angyalok formát vesznek fel, amikor a szentekkel találkoznak, és hangjukat is képesek hallatni. Nem látnak a jövőbe, s a világban való megjelenésükkor nem maradnak meg a mennyben, ez egyedül az isteni természetű Igére jellemző. A mennyei hatalmak látják mindazt, ami az árnyékvilágban zajlik, a testtől elvált emberi lélek viszont erre nem képes.

Diadokhosz írása a megkeresztelkedés jelenetéből kiindulva végső soron a misztika elméleti alapjait próbálja feltárni, s korának filozófiai és teológiai ismereteit felhasználva a görög hagyományban a „tudás” (gnōsis) és „látás” (epopteia) metaforáival kifejezett szellemi tapasztalat megértésére törekszik. (A ford.)

Kérdés: Mondd el nekem, kérlek, hogy miért csodáltad annyira a pusztát! – kérleltem egy éjszaka lelkem magányában a bölcs Jánost, akinek alakja felde-rengett előttem. – S te, nagyhírű anyánk, az Egyház – mondtam ismét – miért lelkesedtél annyira egy ilyen vad és marcona külsejű emberért? S azt az édes szózatot, mely elbűvöli az emberek hallását, miért a kietlen pusztaságba kiáltottad? Erre ő² megjelent előttem, vagy talán inkább jobb azt mondani, hogy olyan volt, mintha ő lett volna, s ezeket a szavakat intézte hozzám:

Válasz: Hogyan beszélhetnék hozzád kedves barátom – mondta – én, aki kívül vagyok a mulandó világon, míg te benne éled életed egészen addig, amíg Isten úgy akarja?

K.: Ha akarsz, te csodálatos férfi, eme párbeszéd segítségével képes leszel megmutatni nekem a bölcsesség benned égő szeretetét. S ha elfogadod, én kérdéseimmel előtted járok majd, s a témák sorrendjét kijelölöm. Így megtaníthatod, én pedig megtanulhatom, hogy milyen kegyelem működött benned, te bátor férfi, amikor szavaiddal és életeddel úgy megbabonáztad a pusztaságot, hogy benne az erények városa épült fel.

V.: Egy tisztább élet nyomai, a magány jó illata, a városi életmódtól való távolságvétel – mindez kívánatosá teszi a pusztai csendességet azok számára, akik

² A beszélgetés másik résztvevőjének identitása menet közben megváltozik, az elején Keresztelő János a megszólított, a látomás vége felé Diadokhosz már magával a Logosszal társalog.

látogatják. Ezért tudtam ott elosztatni a türelem erejével az emberi gondolatok viharát, miközben lélekben váraoztam az általad említett hang szavára.

K.: Tetszik, amit mondtál. De miféle ez a hang? Először ezt szeretném tőled megtanulni.

V.: A hang Izrael könnyelműségéről beszélt – mondta. – Mert amikor ők mintegy betapasztva fülüket a tudatlanság viaszával elvetették a Magasságbeli ismeretét, akkor én a pusztaságból a vad népeket kezdtem hívni, hogy találkozzanak a benne való hittel, s ezért titkainak szemlélését ragyogó rejtélybe burkoltam.

K.: És mi jelezte annak hatalmát, amit hirdettél? – kérdeztem.

V.: Az Atya szózata, melyet a Szentlélekben nyilvánított ki – válaszolta.

K.: Bizonyára így volt. De azt áruld el, hogy mégis hogyan ismerted fel azt, amit addig nem ismertél?

V.: Emberi formában láttam az isteni erőt.

K.: Én pedig csak csodáltam vakmerőségedet, te szent ember!

V.: Miféle vakmerőségről beszélsz?

K.: Arról, hogy ember létedre alámerítetted az Isten Fiát.

V.: Az engedelmesség által meggyógyítottam vakmerőségemet – válaszolta. – Hiszen semmi sincs, ami alázatosabb lenne, mint az engedelmesség.

K.: Bizony. Az engedelmesség pedig a megtört szívből születik.

V.: Helyesen mondtad – válaszolta.

K.: Én pedig így folytattam: Hogyan ismerted fel a boldogságos Szentleket, amikor formát öltve leszállott az Úrra a mennyekből? Hiszen tanúságod szerint galamb képében láttad meg.

V.: Kimondhatatlan jelenlétét bizonyos örömmel teli szellők előzték meg. A magas egekből hallatszó szózat pedig, mely mint ujj mutatott rá a Fiúra, akiről az Atya tanúságot tett, világossá tette számomra a galamb végtelenségét.

K.: Erről ennyi elég is. De vajon magától az Atyától jött a felhangzó szózat – kérdeztem –, vagy pedig valamely égi hatalmasság hirdette az Atya helyett?

V.: Az Atya saját hangja volt – válaszolta.

K.: S mondd, hogyan lehet, hogy érzékelhető hangot bocsátott ki az, aki testetlen, és láthatatlan természetben létezik?

V.: Az isteni természet – mondta – nem valami hangképző szerv segítségével hallatja szavát, hanem amikor azt akarja, hogy akarata hallható legyen, akkor ez az akarat hang gyanánt beszél ahhoz, akit az Isten cselekvése céljául kiszemelt. Ezért csak azok hallják, akiknek akarata szerint hallaniuk kell, még akkor is, ha esetleg ugyanazon a helyen egyaránt tartózkodnak azok, akik javára a szózat elhangzik, és azok, akik nem méltók arra, hogy meghallják. Ezért van az, hogy a hang csak azon a helyen volt hallható, ahol az Úr megkeresztelkedett. Máskü-

lönben az egész világ hallhatta volna azt a hangot, mely oly magasból hangzott fel, mintha angyalé lett volna. Mindez pedig a tanulni vágyók előtt világossá válhat az evangéliumból, különösen Szent Márkéból. Ő ugyanis megemlékezik a hangról, mely a hegyen támad, mikor az Úr színében elváltozik, s így írja: *Felhő támadt, mely árnyékával elfödte őket, s hang szólt a felhőből, „Ez az én szeretett Fiam, őt hallgassátok!”* (Mk 9,7–8).

K.: Ezt helyesen kifejtetted – mondtam. – Viszont azt hogyan kell érteni, hogy a szent és életadó Lélek formát felvéve lett látható? Hiszen, amint mondtad, örök és nincs alávetve a változásnak. Ki tudhatja hát, hogy hogyan jelenik meg a boldogságos természet?

V.: Ez a dolog is csodálatra méltó – mondta –, mikor az Atya hangjáról elmélkedünk. Mert a Lélek láthatatlan és változatlan természete nem azért vette fel a galamb alakját, mintha azt akarta volna, hogy egyszerűen láthatóvá váljék. Ezt a szépséget, amelyben a mennyből alászálló isteni Lélek az emberek előtt láthatóvá kívánt lenni, csak az láthatta, aki erre méltónak találtatott: a forma úgy tárult fel a szemlélő előtt, ahogyan azt a Lélek maga akarta, nehogy valaki azt állíthassa, hogy a kimondhatatlan és felfoghatatlan természet ama véges, összehúzódnak során létrejött formában lett szemlélhetővé. Így lehetséges – mondta –, hogy a próféták mintegy szemmel látható alakban látták az Istent. Mert nem Ő változott valamilyen alakká, hogy számukra látható legyen, hanem ők látták az alaktalant a dicsőség formájában, s ekkor valójában nem a természet, hanem az akarat mutatkozott meg előttük konkrét formában. Hiszen az akarat működése volt az, ami előttük a dicsőség látomásaiban formaként megjelent, s mindez Neki köszönhető, aki úgy akarta, hogy Őt magát akaratának formájában teljes egészében láthassák.³

K.: Akkor tehát hogyan fogják látni az emberek az Istent a romolhatatlan életben? – kérdeztem.

V.: A romolhatatlanság – mondta –, az igaz beszéd szerint az embert Istenhez közelívé teszi. Ezért van, hogy akkor majd az Isten látható lesz az emberek számára, mert az ember újra képes lesz Isten látására.

K.: Akkor tehát ez is valamilyen alakban fog majd történni? – kérdeztem ismét.

V.: Nem, hanem a dicsőségben feltáruuló erényben – válaszolta. – Ezért akiket majd méltónak találnak rá, azok állandóan a fényben állnak, Isten szeretetének szüntelenül örvendeznek a dicsőségben, az őket megvilágosító isteni fény természetének mibenlétét azonban mégsem lesznek képesek felfogni. Mert

³ A szerző itt az isteni természet változatlanságát hangsúlyozza szemben azzal a tévtannal, melyet a Konstantinápolyi Timóteusnak tulajdonított eretnokség-gyűjtemény a „messzaliánusok 6. tévedése”-ként tart számon. Vö. *De receptione haereticorum*, 6 (PG 86, 49A).

amint Isten, bár helyhez kötheti magát, ahol csak akarja,⁴ mégis megmarad hártartalannak, s ugyanúgy, bár láttathatja magát, amikor csak akarja, mégis megmarad láthatatlannak.

K.: S mit kell érteni Isten erénye alatt?

V.: Forma nélküli szépséget – válaszolta –, melyet csak a dicsőségben lehet felismerni.

K.: Már amennyire tudom – mondtam –, a dicsőség emberi szempontból a látás legkiválóbb fajtáját jelenti.

V.: Ne így értsd – mondta. – Hitünk szerint ugyanis az anyagtalan és boldog természet szépsége felette áll a formának nagy szépsége miatt. Ezért aztán egyedül Isten lát bele a még nem létező dolgokba úgy, mintha azok léteznének. Ha ugyanis valamilyen formában lett volna az a kimondhatatlan természet, akkor nem szemlélhette volna jelenlevőkként a még nem létezőket.

K.: Mire utalsz ezzel?

V.: Arra, hogy ha valami teljes egészen formában létezik, akkor nem képes előre látni azt, ami majd elhangzik, vagy történik, mert létezése teljesen természetete határain belüli. Még akkor is így van ez, ha természetének egészét látás formájában birtokolja. Így a mi értelmünk is, bár pompás szemhez hasonlóan mindent képes átlátni, mégsem képes arra, hogy valamit megtudjon az eljövendőkről. Még a lélek testtől való elválása után sem lesz rá képes, amikor pedig hitünk szerint teljesen olyan lesz, mint valami szem. Ezt egyébként joggal gondolhatjuk a mennyei hatalmakról is, akiknek egész természetéről azt tartjuk, hogy megfelel valamiféle látásnak.

K.: Mit tartunk hát arról, hogy ezek a hatalmak és a lélek is felette áll minden formának?

V.: Ezek a dolgok túlmutatnak azon, amit a beszéd kifejezni képes. Hiszen sem az angyalokat, sem a lelket nem lehet látni, s így az általánosan bevett véleményel egyetértve alaktalannak tarjuk őket. Mégis tudni kell róluk, hogy bizonyos értelemben láthatók, szellemi szépség jellemző rájuk, s körvonalaik is vannak, viszont formájukat és szépségüket gondolataik ragyogása adja. Ezért van, hogy amikor a lélek jó gondolatokkal foglalatoskodik, akkor fényesség veszi körül, és minden oldalról jól látható, viszont amikor rossz gondolatok töltik el, akkor fénytelen és nincs benne semmi csodálatra méltó. De illő, hogy amennyire lehet, ezt a láthatatlan dolgokra vonatkozó tanítást egy a látható dolgok köréből vett példával is megmagyarázzuk: Amint a szembogárban leképződött árnyékok

⁴ Például az Ige megtestesülésében emberi formában jelenik meg, isteni természetete mégis megmarad hártartalannak.

a pupilla átható, nagy élessége miatt a látásban mint érzékelésben megjelennek, méghozzá úgy, mintha a szem működésének saját formái lennének, ugyanígy amikor az értelem saját vágyakozó részéből megragad valami vágyat hordozó képzetet, az olyanná lesz, mintha a lélek működésének egy formája lenne, s ez az értelem finomsága⁵ miatt van így. A testetlen létezők esetében ugyanis mindaz, ami a működésük során bennük leképződik, az, mint mondtuk, nagy finomságuk miatt mintegy természetük részévé válik, s ez vagy dicsőséggel, vagy szenvedéssel jár együtt. Ezt kell tartanunk a bukott angyalokról is. Hiszen amíg az angyalokhoz illő dolgokról gondolkodtak, addig gondolataik szépsége dicsőségük formájává lett. De amint elkezdték megvetni az Istennek kedves gondolatokat, saját, korábbi boldogságukat tették meg a szégyen formájának.

K.: Így akkor – mondtam – testünk sűrűségéhez viszonyítva a lelket is és az angyalokat is anyag és forma nélküli létezőknek kell tartanunk; ugyanakkor az isteni természet végtelen tisztaságához képest már nem is tűnnek annak?

V.: Minden keletkezés következménye valamilyen forma – mondta. – Ami viszont örökké létezik, s nem keletkezik, arról hisszük, hogy csakis a formát meghaladó szépsége lehet. Ugyanis nem a keletkezés által jön létre, hanem magától birtokolja a létezést természetfeletti természete szerint.

K.: Még egy valamit magyarázz meg – kértem –, mert szeretném megérteni a kérdést: Miért beszélünk Istennel kapcsolatban szépségről, amikor formáról nem beszélhetünk? Hiszen a szépséget mindenképpen csak a formában csodálhatjuk.

V.: Mert Isten szépsége Isten lényegének dicsősége.

K.: Akkor mit jelenthet az, amit a zsolttáros mondott: „*Én igazságban fogom meglátni a te arcodat, s jóllakom majd, ha láthatóvá lesz előttem a te dicsőséged*” (Zsolt 16,15)?

V.: Mindez nem úgy mondatott a próféta által – válaszolta –, mintha az isteni természet valami arcban vagy formában létezne, hanem azért, mert a Fiú alakjában és dicsőségében az alak nélküli Atya fog láthatóvá válni számunkra. Ezért lelte kedvét Isten abban, hogy Igéje a megtestesülés által emberi formában jöjjön el, megmaradva ugyanakkor mindenható dicsőségében. Hisz ezáltal az ember megpillantja a dicsőséges test formájának sűrűségét (hisz a forma formát lát), s miután megtisztult, képessé válik meglátni a Feltámadás szépségét, mint Istenről szóló szépséget. Ez tehát az a titokzatos mód, ahogyan az Atya meg fogja mutatni magát az igazaknak, s ahogyan most az angyalok előtt meg-

⁵ Az értelem (*noys*) az emberi lélek legnemesebb, istenképmási voltát hordozó része. A következő bekezdésekben is előfordul finomság (*leptotēta*) és sűrűség illetve ritkaság (*pyknotēta* és *araiotēs*) mint a szellemi természetre is jellemző minőségek az arisztotelészi fizikából származnak.

jelenik, míg a Fiú a test révén nyilvánvalóan látható. Valóban illő ugyanis, hogy azok, akik az eljövendő világban Istent ismerve az ő királyi uralma alatt állnak majd, mindig láthassák vezérüket. Ez pedig lehetetlen volna, ha az Isten-Ige emberré válásakor nem alakot felvéve jött volna el.

K.: Hittel és értelemmel tanítottál, ó Ige – mondtam –, midőn teljes alaposággal bemutattad nekem János oszlopát.⁶ Most azonban kérek, hogy fejtsd ki nekem mindazt, amit még az angyalokról tudni lehet, mert úgy hiszem, hogy mindez szorosan összefügg azzal, amit a lélek állapotáról tudhatunk a test feltámadása után.

V.: Mit szeretnél megtudni? – kérdezte.

K.: Jellemző-e az angyalokra az érzékelés?

V.: A tudás azt mondatja velünk, hogy szabadságukban állt az érzékelést választani, s emiatt néhányan közülük, akik a szenvedélyeknek szolgáltak, elbuktak. Mivel azonban az isteni és dicsőséges Lélek megvallása révén azok, akik nem hagyták magukat hűtlenségre csábítani, megőrizték magukat büntetlenek és szenvedélytől mentesnek, ezért ezek felette állnak az érzékelésnek, s egyfajta változatlan dicsőségben való létezésnek örvendenek. Nemcsak ugyanúgy, változatlanul ismerik a jót, hanem változatlanul nem ismerik annak ellentétét. S azt lehet remélni, hogy a feltámadáskor az igazakkal is ez fog történni, amikor szabad cselekedeteik gyümölcsét majd teljes alázattal bemutatják Istennek (vö. 1Kor 15,27–28).

K.: Helyesen mondtad. De vajon ezek a szent és mennyei hatalmak hangot adnak ki a himnuszénekléshez, vagy belső igével⁷ viszik azt véghez, amint egyesek tanítják?

V.: Hang segítségével teszik – válaszolta –, hiszen ha az Írások tanúsága szerint a lángnyelvekről ismerhetők fel (vö. Zsid 1,7), akkor az is nyilvánvaló, hogy valamilyen magasztos hanggal éneklük himnuszokban az Istent. Ezért van az is, hogy a szentek közül sokan és sokszor hallották látomásban hangjukat, amint az Írások tanúsítják.

K.: Ez valóban nyilvánvaló – mondtam. – De talán egyesek majd azt találják mondani, hogy az angyalok hangjával kapcsolatos okfejtéshez is úgy ildomos közelíteni, mint ahhoz a tanításhoz, amit az isteni hangról adtál.

V.: Mivel Istennek minden lehetséges – mondta –, ezért ha akarja, úgy jelenik meg, mint aki beszél, s mégis megmarad mindenképp felett állónak, mert egyedül

⁶ A kifejezés talán az Izrael népét a pusztában vezető tűzoszlopra utal: az éjszakai látomásban Keresztelő János alakja vezeti a látnokot. A beszélgetőpartner ugyanakkor itt már a Logosz.

⁷ A „belső ige” (*endiathetos logos*) a sztoikus filozófia fogalma, melyet később a skolasztika is használt (*verbum mentale*) a nem hallható szavakkal történő kommunikáció jelölésére.

anyagtalan. Az angyalok azonban erre képtelenek. Hiszen ha képesek lennének bármikor olyannak látszani, mint aki beszél, miközben nem beszélnek, akkor arra is képesek lennének, hogy akarattal a nem létezőből valamit alkossanak.

K.: Nagyon jó – mondtam. – De mit kell tudni a testtől elválasztott lélekről?

V.: A testtől elvált lélek – mondta – mindaddig, amíg a feltámadáskor viselkedésük a testet, egybehangzó vélemény alapján belső igével éneklő Isten dicsőségét, mivel a beszéd képessége általában csak a testhez kapcsolódóan van jelen. Az angyalokról viszont úgy tudjuk, hogy mivel természetük szerint egyszerűnek és hangot szeretőnek teremtettek, szüntelenül hangot hallatnak. Persze nem valamiféle testi szerv segítségével szólnak, hanem van bennük egy olyan rendkívüli örökmozgás, mely a hangzás kategóriájába sorolható. Hiszen természetük légies könnyedsége, mely kiváltképp hajlik az ének szeretetére, szüntelen arra ösztönzi őket, hogy harsányan zengedezzenek.

K.: Ez így világos. De akkor hogyan kell érteni azt, hogy alakot vesznek fel, amikor Isten valamelyik szenthez küldi őket?

V.: A kérdés nem tartozik szorosan beszélgetésünk tárgyához, ezért nem is kerül teljesen megválaszolásra. Valamit azonban mégis el kell mondani ezzel kapcsolatban: Amikor Istentől parancsot kapva vágni kezdenek arra, hogy formát vegyenek fel, akkor a látomásban azonnal fel is veszik azt, mert természetük kis sűrűsége miatt könnyen aláveti magát az akaratuknak. Összesűrűsödve ugyanis mintegy akaratuk erejéből a látomásban akadálytalanul lesznek láthatatlanból láthatókká, bármi legyen is az alak, amiben meg akarnak jelenni a tiszta lélek előtt, ahogyan azt már kifejtettem. Mert csakis a tiszta, szellemi lélek képes arra, hogy a tudás birtokába jutva lássa a formát, ami a látomásban megjelenik. Hiszen ha nem esne egybe a látomásban előtáruló dolog és a látó belső állapota, akkor angyal és ember sosem léphetnének kapcsolatba egymással látható módon. Ezért is használnak ilyenkor észlelhető hangot, s úgy látszik, hogy a már mondott okok miatt a hangot is hozzáigazítják a látomás alakjához.

K.: Meggyőzően beszélsz. Már csak arra kérnélek téged, ó Logosz mesterem, hogy még mielőtt a nap felkel, egy dolgot magyarázz el nekem (hiszen tudom, hogy amint feljön a nap, te eltűnsz azonnal, mert nappal nem tudsz a lélekkel maradni, nem folytathatod a vele való beszélgetést, s nem szívleled az élet csapongó formáit). Vajon az Istentől a földre küldött angyalok, midőn a világban időznek, elhagyják-e égi lakóhelyüket?

V.: Az angyalok nem képesek arra – mondta –, hogy midőn a világban időznek, ugyanazon a módon fent a mennyben is jelen legyenek. Ez ugyanis csak az Isten emberré lett Igéjére érvényes, mert ő maga minden képzeletet felülmúlva megjelent a földön, az ég feletti tájat pedig nem hagyta el, s körülírha-

tatlan természetere révén mindent körülölel. Azt azonban tudni kell, hogy bárhol is legyenek a szóban forgó angyali hatalmasságok, beelátnak mindabba, ami a mennyekben vagy a földön történik, mintha minden állandóan körülötjük zajlana. Hiszen természetük áttetszősége s az a tény, hogy minden oldalról mintha szemük lenne, valamint legfőképp a Szentlélek kegyelme képessé teszi őket arra, hogy mindent átlássanak. Viszont egyedül Isten az, aki a jövődőt közelről átlátja, mivel ő mindenek fölött áll, s nemcsak a jelenvalókat, hanem bármely kor majdani létezőit is úgy öleli fel gondolatával, mint a már létezőt. Emiatt a szívek szándékait is egyedül csak ő ismeri.

K.: Akkor tehát a testtől elvált lélek – mondtam én – az angyalokról adott tanítás értelmében nemcsak a testetlen létezők világába nyer bepillantást, hanem ugyanúgy lát a világban is mindent?

V.: Erről szó sincs – válaszolta. – Az angyalok, amennyiben természetük szerint egyszerűnek teremtettek, nemcsak a helyhez nem kötött, hanem a helyben lévő dolgokat is feltétel nélkül képesek látni. A kis sűrűségű természet sajátja ugyanis, hogy nem láthatja meg őt a sűrűbb természettel rendelkező létező, ő viszont látja a sűrűbb természetűeket. A lélek viszont, miután már elvált a testtől, nem láthatja a helyhez kötött dolgokat. Mert amint az Írás mondja, „*ha a lélek kimegy, nem lesz többé, s helyét sem lehet felismerni*” (Zsolt 102,16). Mivel ugyanis a testtel való egyesülés révén lett helyhez kötött, szükségszerű, hogy miután elvált a testtől, többé már ne lássa mindazt, amit a testen keresztül látott. Az ember teljessége ugyanis az összetettségben van, az angyaloké pedig a természet egyszerűségében.

Sok koronával megkoronázott és fényhozó uralkodó,⁸ íme, mindössze ennyi, vagy esetleg még néhány apró dolog, amit János bölcsességéből sugallt nekem a Logosz. Mert miután felkelt a nap, ő eltűnt, de itt hagyta nekem a barátságára való szomjúságot.

(Baán Izsák OSB fordítása és bevezető írása)

A fordítás alapjául szolgáló görög kritikai szöveg: ÉDOUARD DES PLACES (ed.): *Diadoque de Photicé. Œuvres spirituelles*, Sources Chrétiennes 5, Paris, 1997³.

⁸ A záró bekezdés megszólítása alapján a mű címzettje a bizánci császár.